

presència

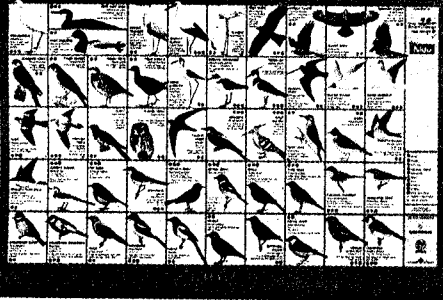
Número 1626. Del 25 d'abril a l'1 de maig del

2003. Any XXXVIII

Bojos pels ocells

ORNITÒLEGS • Són capaços d'esperar hores i hores per veure un ocell. I cada cop són més. Us expliquem què fan i on van. 2/9

50 ocells comuns dels Països Catalans

PÒSTER DE REGAL • Amb els cinquanta ocells més comuns dels Països Catalans.

PICOT VERD

Picus viridis.

Fa forats als arbres per buscar-hi insectes danyosos.

IL·LUSTRACIÓ: FRANCESC JUTGLAR/LYNX EDICIONS

Passió per les aus

AFICIÓ PER L'ORNITOLOGIA - No són una «rara avis». Als Països Catalans hi ha unes 2.500 persones interessades en l'estudi dels ocells, i cada cop se n'hi van afegint més. Us expliquem què fan i on van.

ON TROBAR-LOS

ANNA AGUILAR
 • Hi ha gent capaç de fer 20 hores de vol amb avió per veure una espècie única d'ocell al món? Sí. Miquel Rafa, per exemple: Biòleg i viatger, va anar fins a l'illa de Borneo amb aquesta intenció. L'ornitologia crea una mena d'addicció. Sempre se'n vol més. «Un cop coneixes els ocells d'aquí, el més maco és descobrir els d'un altre país, amb l'ajuda d'una guia», comenta Jordi Sargatal, reconegut ornitòleg i director de la Fundació Territori i Paisatge. Ell va començar per Ceilan (Sri Lanka) i no ha parat. «Al món hi ha 9.800 espècies d'ocells diferents, i ja n'he vist unes 5.000.»
 Tot i que als Països Catalans

- INSTITUT CATALÀ D'ORNITOLOGIA (ICO):
 Museu de Zoologia (pg. Picasso, s/n (Barcelona). Tel. 93 319 42 79)

- SOCIETAT VALENCIANA D'ORNITOLOGIA (SVO):
 Gran Via Marquès del Túria, 28 (València). Tel. 96 395 22 49

- GRUP BALEAR D'ORNITOLOGIA:
 Verí 1, 3r (Palma) Tel. 971 72 11 05

- ADN d'ANDORRA:
 Apartat de Correus Espanyols 96. Tel. 00 376 866 086

l'afició a l'ornitologia va creixent, estem a anys llum d'altres països. La Gran Bretanya és la meca. Allà hi ha la Royal Society for the Protection of Birds, l'associació d'ornitòlegs més gran del món, que agrupa un milió de socis. Als EUA, on tenen importants col·leccions de pells d'ocells, la National Audubon Society també aplega centenars de milers d'associats. «Rotschild, per exemple, es va dedicar a pagar tota la seva vida gent que anava a caçar ocells pel món, i va fer-ne una col·lecció», diu Sargatal.

Quants n'hi ha, aquí?

A Catalunya, la major part dels amants de l'ornitologia, d'una

manera o una altra, estan en contacte amb l'Institut Català d'Ornitologia (ICO), una entitat creada el 1975. Actualment hi estan vinculades unes 1.500 persones, de les quals 600 en són sòcies. «En funció de les ganes i el temps disponible, hi ha gent que hi treballa més o menys», comenta Albert Martínez, secretari general de l'ICO. A les Illes Balears, qui aglutina els ornitòlegs és el Grup Balear d'Ornitologia i Defensa de la Naturalesa (GOB), amb delegacions a Mallorca, Menorca, Eivissa i Formentera. Entre totes reuneixen entre 5.000 i 6.000 persones, però un percentatge molt petit (una vintena de persones a Menorca i Eivissa, respectivament)

es dediquen a l'ornitologia. Manuel Suárez, coordinador d'anellament del GOB Mallorca, explica que, a part dels ocellaires illencs, també hi acudeix molta gent de fora. «Durant els passos migratoris, vénen molts ornitòlegs estrangers a veure aus que van cap a Europa i Àfrica.»

Al País Valencià, la principal entitat ornitològica és la Societat Valenciana d'Ornitologia (SVO), creada el 1994. El seu president, Josep Antoni Peris, és més aviat pessimista pel que fa a l'afició pels ocells que hi ha en aquesta comunitat. «Als anys setanta hi va haver una eclosió de grups amb moltes ganes, però des dels vuitanta ha baixat l'interès.»

«Per a nosaltres, el viver de socis [actualment són uns 200] és gent que estudia biologia.» A Andorra és l'Associació per la Defensa de la Natura (ADN), fundada precisament per una colla de naturalistes interessats en ornitologia, qui acull aquests aficionats. Sònia Abad, secretària de l'ADN, però, reconeix que ara són poquíssims. «Dels 320 socis que tenim, potser només deu o dotze són ornitòlegs actius.»

Totes les entitats anteriors —que en part es mantenen amb les quotes que paguen els socis, d'entre 20 i 50 euros— poc o molt tenen relació amb la Societat Espanyola d'Ornitologia (SEO). Alhora, aquesta forma part de

l'entitat mundial de referència en conservació i estudi d'ocells, la Birdlife International.

Els primers pares

Jordi Sargatal considera que entre els pares de l'ornitologia a Catalunya cal esmentar Frederic Travé, Salvador Maluquer i Joaquim Maluquer. És aquest últim qui ens precisa els inicis: «Aquí, l'afició a l'ornitologia va començar molt a finals del segle XIX.» Fer comparacions amb el moment actual és inevitable. «Ara molts ornitòlegs han estudiat biologia, estan molt especialitzats en una branca, i tot s'ha tecnificat més. A les acaballes dels anys quaranta érem un petit grup de

gent que, poc o molt, ho tocàvem tot», explica Maluquer, president de la Institució Catalana d'Història Natural. «Cap als anys seixanta hi va haver un progressiu desplegament de l'afició i actualment, en el bon sentit de la paraula, aquesta està fora de control.» Als anys setanta, Salvador Filella també va impulsar, des del Museu de Zoologia de Barcelona, diversos projectes ornitològics.

El primer canvi que hi ha hagut en l'ornitologia, doncs, ha estat quantitatiu. «A la meua època tots ens coneixíem i cabíem al menjador d'una casa», recorda Maluquer. Perquè l'ornitologia sempre ha estat, i encara ara és, fonamentalment, una afició. Jor-

Tot i que als Països Catalans l'afició a l'ornitologia no és tan gran com al Regne Unit o als EUA, cada vegada hi ha més gent interessada en l'observació dels ocells. A la foto, un aficionat observa unes cigonyes als Aiguamolls de l'Empordà. / MARC BATALLER

di Sargatal calcula que, de manera professional, a Catalunya actualment s'hi deuen dedicar 30 o 40 persones, a tot estirar.

Començar-s'hi a enllaminar

«Quan comences a mirar ocells, hi ha dues eines bàsiques: els prismàtics, que t'ajuden molt a observar i a veure detalls, i una guia que et permeti identificar.» Així es poden arribar a conèixer els ocells d'una zona. Després, durant les èpoques de pas de les aus, es comencen a reconèixer els ocells que estan en migració. «I quan aquests ja els has conegut, després et vénen els d'hivernada», diu Sargatal. «Aquest procés d'anar amb la guia i descobrir que a part de coloms i pardals hi ha molts altres ocells, el recordo amb una especial enyorança.» I molt important, també: les notes de camp. «En una llibreta que sempre porto a sobre, en un cantó hi apunto els ocells que vaig veient i a l'altre les notes diverses de feina. D'aquí ho passo a unes llibretes que tinc des del 1972, quan vaig començar a mirar ocells i cada dia apuntava el que veia.»

Joaquim Maluquer considera que el *cuquet* per l'ornitologia pot despertar-se ben aviat. «L'interès per la natura comença en la infància o en la primera adolescència. Als 8 o 10 anys, molts nens i nenes ja coneixen ocells, són molt receptius, i als 14 o 15 ja poden començar a entendre-hi.» El que sí que tenen en comú tots els ornitòlegs, qüestions d'edat al marge, és que són acèrrims protectors del medi ambient. «Al final quedem tan enamorats dels ocells, que ens convertim en grans defensors dels seus hàbitats.» Jordi Sargatal ho concreta en dues paraules: seducció ambiental. Conèixer el país és estimar-lo. L'escriptor i ornitòleg Pablo Neruda ho va expressar amb uns versos: *«Yo, poeta / popular, provinciano, pajarero, / fui por el mundo buscando la vida: / pájaro a pájaro conocí la tierra.»*

A què es dediquen?

L'interès per l'ornitologia es canalitza, almenys, a partir de tres tipus d'activitats. Una part dels ornitòlegs es dediquen a fer estudis de zones concretes, tant a par-

Continua a la plana següent

Ve de la plana anterior.

tir de les aus que nidifiquen com dels moviments migratoris. Uns altres han optat per l'anellament d'ocells. I un tercer grup prefereix participar en l'elaboració d'atles dels ocells nidificants. «Es tracta de dividir una zona en quadrícules i assignar a cada una un ornitòleg per saber exactament quines espècies crien en un determinat espai, amb quina freqüència...», diu Sargatal. En l'elaboració del segon atlas de Catalunya, per exemple, hi han participat cap a 700 persones.

Molta paciència

Ser un bon observador, rigorós en el treball, i tenir molta paciència. Són tres qualitats que ha de tenir qualsevol amant dels ocells. A més a més d'una necessària formació bàsica, «per saber-ne són moltes, moltes hores de sortir al camp», diu Albert Martínez, de l'ICO. Ara bé, com a contrapartida, «l'ornitologia és de les disciplines on els aficionats ja poden fer grans aportacions».

En aquesta època, entre abril i juny, és quan tenen més feina. És moment de cria i migracions. En l'època d'hivernada, el millor mes és el desembre, quan les aus que arriben per passar l'hivern ja són totes aquí. I la millor hora del dia per observar-les? «Quan fa calor, el millor és al matí aviat o a la tarda, al capvespre. I encara que no faci calor, són hores màgiques, amb la llum més maca i quan es mouen més ocells», comenta Sargatal.

Trobades anuals

Hi ha algunes cites que per als ornitòlegs bregats són ineludibles: la trobada que organitza cada any l'ICO i les Jornades Espanyoles d'Ornitologia. Això sense comptar les que ofereix la Birdlife International al Regne Unit o els congressos específics. Però, a part d'aquestes reunions puntuals, les societats ornitològiques dels Països Catalans permanentment estan organitzant projectes (com el SOCC i el Sylvia de l'ICO), cursos, sortides de camp i fins i tot, a Andorra, el 4 i 5 d'octubre faran el festival mundial d'ocells.

Un grup de caçadors que ara són anelladors

A.A. / Calldetenes (Osona)

● Van començar alternant la caça amb l'anellament amateur d'ocells, fins que la segona afició va poder més que la primera. A finals dels anys setanta, un grup reduït d'osonencs es feien ells mateixos les anelles que col·locaven als ocells. «En aquell moment ignoràvem que es fes l'anellament científic, que era un treball que s'havia de fer de manera rigorosa i que existia una anella homologada.» És Miquel Gómez, un d'aquells primers anelladors, el que ho explica. D'aquelles primeres cinc mil anelles casolanes es va anar passant a la professionalització. El 1983 van decidir legalitzar l'associació —que avui és el Grup d'Anellament Calldetenes-Osona— i es van convertir en la primera entitat d'anellament registrada a Catalunya.

En aquest grup actualment hi pertanyen una trentena de persones, de les quals una desena es dediquen a l'anellament, és a dir, a marcar de manera individual les aus per alliberar-les després i poder saber, fonamentalment, quins desplaçaments fan. Fins ara, el Grup d'Anellament Calldetenes-Osona ha anellat més de 30.000 ocells de 150 espècies diferents. «Hi va haver una època en què anellàvem dissabte i diumenge, per Setmana Santa, i a l'estiu sempre quinze dies seguits», recorda Jordi Vigué, un altre membre del grup. Hi posaven sobretot molta afició i, si calia, fins i tot diners de la seva butxaca.

D'aquella dedicació gairebé exclusiva (altruista i vocacional) a l'anellament, van passar a altres

Pere Vila, Jordi Vigué, Llorenç Vila i Miquel Gómez, del Grup d'Anellament Calldetenes-Osona. / A.A.

activitats, una de les quals és la fabricació de caixes niu amb fusta recuperada. Calquen que n'han fet més de 15.000 de 40 models diferents, la qual cosa els converteix en un dels grups de l'Estat espanyol que n'ha construït més. Pràcticament totes s'han penjat al bosc i es controlen periòdicament per analitzar el comportament dels ocells.

La formació de l'anellador

A Catalunya, on hi ha unes 35 estacions on es pot anellar de mane-

ra regular, l'anellador disposa d'un carnet que li expedeix el Departament de Medi Ambient. D'anelladors n'hi ha de dos tipus. D'una banda hi ha els auxiliars, és a dir, els que estan en període d'aprenentatge. Per tenir el carnet d'anellador auxiliar s'han d'haver anellat més de 300 individus de 30 espècies d'ocells diferents. D'altra banda hi ha els anelladors experts. Aquests han anellat més de 500 individus de 50 espècies diferents. En els dos casos també han d'haver passat una prova teòrica.

Els ocells anellats a Catalunya encara porten el remitent de Madrid

● A Catalunya cada any s'anellen uns 50.000 ocells. Quan algú els recupera i llegeix el remitent, només sap que prové de la capital de l'Estat espanyol, perquè a les anelles que s'utilitzen hi diu «icona, Madrid». Part de la feina que fan els ornitòlegs catalans, doncs, passa totalment desapercibuda.

L'anellament científic és una competència exclusiva de les comunitats autònomes, però en el cas de Catalunya fa més de 25 anys que l'administració estatal és la que continua proporcionant les anelles. «A nosaltres se'ns fa una mica

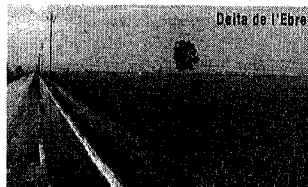
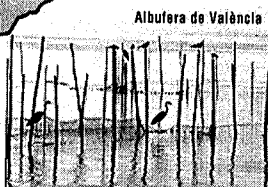
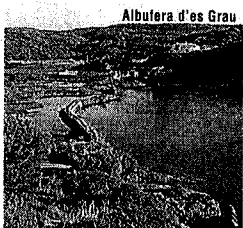
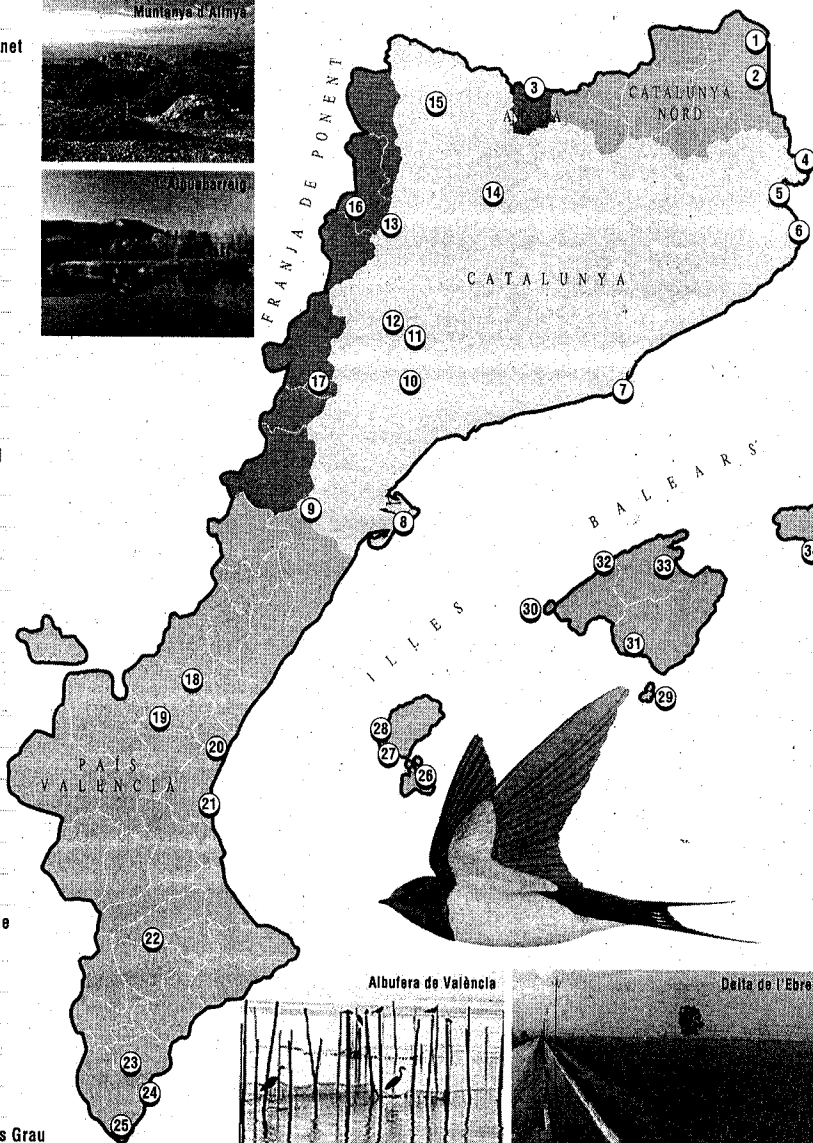
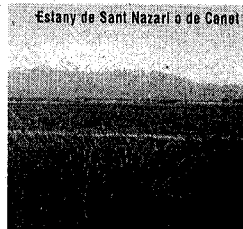
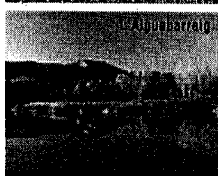
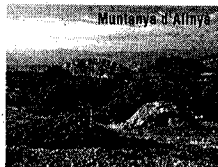
Anellament d'un ocell. / ROGER ROYO

estrany», diu l'ornitòleg Albert Roca.

En aquest moment, la demanda d'anelles es gestiona a través de l'ICO. Quan en falten, es fa la comanda a Madrid i, a canvi de les anelles que els envien gratuïtament, els ornitòlegs catalans han de presentar uns censos d'aus anellades a l'any. El que demanen els ocellaires, mitjançant una campanya que han posat en marxa, és que la Generalitat de Catalunya assumeixi plenament la seva competència i que es pugui fer servir un remitent català. Per adherir-vos a la sol·licitud, entreu a www.anelles.org / A.A.

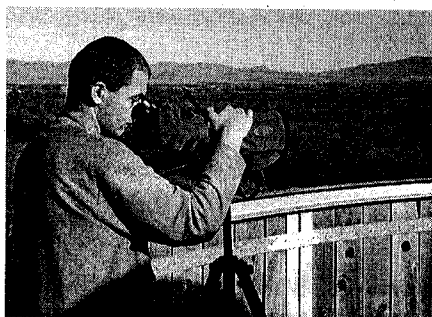
Els millors llocs del país per veure ocells

- 1 Estany de Salses
- 2 Estany de Sant Nazari o de Canet
- 3 Collet de Montaup
- 4 Cap de Creus
- 5 Aiguamolls de l'Empordà
- 6 Aiguamolls del Baix Ter
- 7 Delta del Llobregat
- 8 Delta de l'Ebre
- 9 Ports de Besseit
- 10 Serra de Montsant
- 11 Mas de Melons
- 12 Timoneda d'Allés
- 13 Congost de Mont-rebel
- 14 Muntanya d'Alinyà
- 15 Parc Nacional d'Alguestortes i Estany de Sant Maurici
- 16 Basses d'Estanya
- 17 L'Aiguabarreig
- 18 Serra d'Espadà
- 19 Serra Calderona
- 20 Marjal del Moro
- 21 Albufera de València
- 22 Serra de Mariola
- 23 Albufera del Fondo
- 24 Salines de Santa Pola
- 25 Estany de la Mata i Torrevella
- 26 Dunes i estanys de Formentor
- 27 Salines d'Eivissa
- 28 Parc Natural de Cala d'Hort
- 29 Parc Nacional de l'Arxipèlag de Cabrera
- 30 Parc Natural de sa Dragonera
- 31 Salobrar de Campos
- 32 Serra de Tramuntana
- 33 Parc Natural de s'Albufera
- 34 Prat de Son Bou
- 35 Parc Natural de s'Albufera d'es Grau

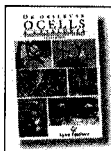

L'equip imprescindible per començar: uns prismàtics i una bona guia d'identificació

• «El que és bàsic, bàsic són uns prismàtics i una guia d'ocells.» Només amb això (i vestits de manera discreta) es poden fer les primeres observacions. Una guia ens pot costar entre 24 i 30 euros. «Els prismàtics que fas servir per començar valen uns 180 euros. Després, si t'hi vols dedicar, ja n'hi ha de més bons i sofisticats que costen de 1.200 a 1.800 euros», explica l'ornitòleg Jordi Sargatal. A partir d'aquí, i segons el grau d'interès, l'equipament es pot anar ampliant i millorant. Un telescopi (per sobre dels 1.000 euros) permet veure amb més precisió els ocells quan estan parats, i els aparells de

A part de l'observació, l'ornitòleg necessita documentar-se. / M. BATALER

gravació de cant ens ajudaran a atreure les aus. «A part d'això no cal comprar gaires coses més. La resta s'inverteix en temps i viatges», diu Miquel Rafa.

A banda de les guies, els anuaris i unes quantes ornitologies comarcals, les publicacions sobre el tema que es troben als Països Catalans bàsicament són els butlletins de les mateixes societats ornitològiques, com el de l'ICO, *Es Buscaret* (Illes Balears) i *El Serenet* (País Valencià). L'única revista sobre ornitologia que es ven als quioscos és *Quercus*. Els més aficionats, també en reben de França i Anglaterra. / A.A.

La «bíblia» dels ocells s'edita a Catalunya

L'editorial catalana Lynx Edicions ha publicat ja vuit dels setze volums del «**Handbook of the birds of the world**», una obra de referència mundial, escrita en anglès, que recull totes les espècies d'ocells del món

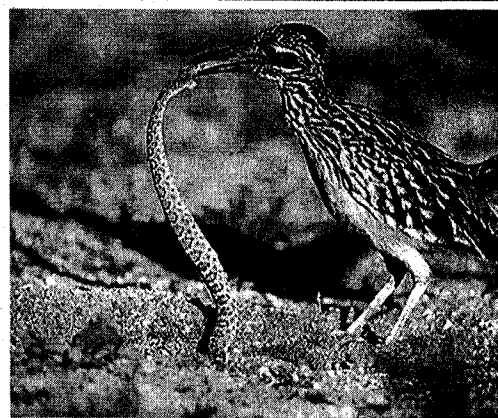
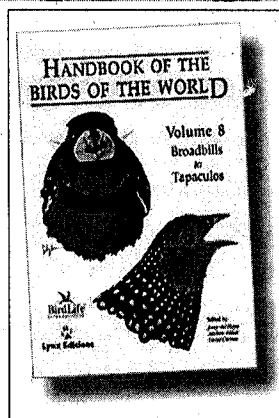
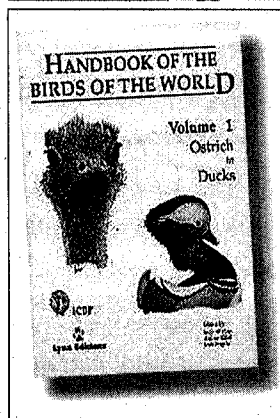
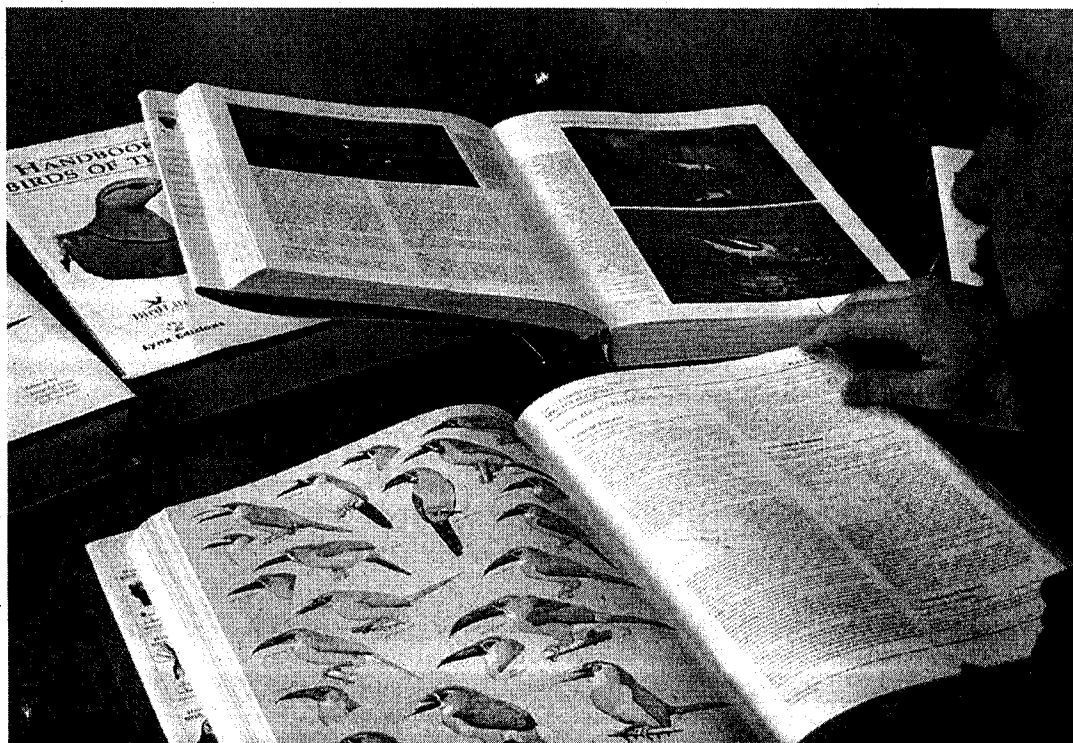
PERE LOBATO

Cerdanyola del Vallès

● Quan el 1992 va aparèixer el primer volum del que havia de ser la Bíblia dels ocells, la comunitat científica internacional va respondre al nou projecte editorial de Lynx Edicions amb tant entusiasme que a tot el món només se'n van vendre tres mil exemplars. Però quan dos anys després va aparèixer el segon volum, Josep del Hoyo, Jordi Sargatal i Ramon Mascort, els tres socis de l'editorial, van respirar tranquils. La seva obra magna, el *Handbook of the birds of the world* (HBW), va aconseguir amb poc temps el reconeixement dels ornitòlegs de tot el món i va assolir un prestigi que avui fa que siguin molts els experts (i fins i tot els fotògrafs) que volen col·laborar amb el HBW.

Josep del Hoyo, Jordi Sargatal i Ramon Mascort van iniciar el 1989 una aventura que tenia com a objectiu reunir en una sola obra tota la informació de totes les espècies d'aus existents al món. Van unir els seus esforços i d'aquí va néixer Lynx Edicions, l'editorial encarregada de tirar endavant el projecte. La previsió és reunir en setze volums tot el que se sap sobre les deu mil espècies que es calcula que hi ha a tot el món. De moment, des del 1992, ja han publicat set volums i al juliol sortirà el vuitè. Unes quatre mil espècies d'aus, doncs, ja han quedat al descobert al *Handbook of the birds of the world*, una obra adreçada fonamentalment a la comunitat científica.

Aquesta gran enciclopèdia dels ocells analitza tots els seus detalls, des del seu vol i plomatge fins a la seva alimentació, la nidificació i tot el que envolta els seus hàbits i hàbitats. El HBW s'ha convertit en poc temps en la gran

«El 'Handbook of the birds of the world' ja ha tingut la col·laboració de més d'un centenar d'experts d'una quarantena de països de tot el món i té subscriptors a 151 estats»

obra de referència mundial en el camp de l'ornitologia, escrita en anglès i editada des de l'edifici de Lynx Edicions a Bellaterra (Cerdanyola del Vallès).

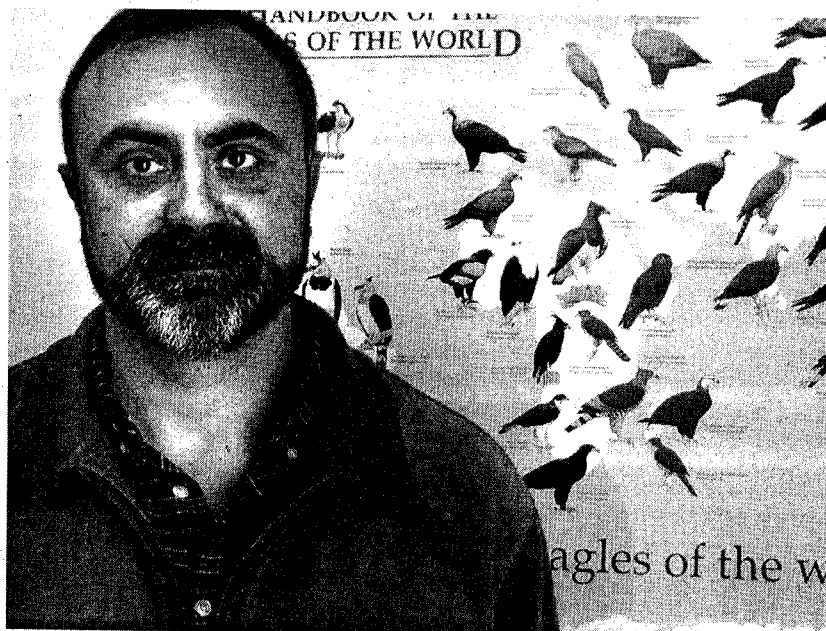
Josep del Hoyo és l'impulsor i l'ànima d'aquesta iniciativa, però perquè el seu projecte es concretés en alguna cosa va necessitar convèncer Jordi Sargatal (que aleshores era el director del Parc dels Aiguamolls de l'Empordà) i l'empresari del sector turístic Ramon Mascort perquè li donessin suport.

Els socis de Lynx Edicions, i coordinadors del *Handbook of the birds of the world*, viatgen als museus d'història natural d'arreu del món (sobretot el Museu Britànic i els tres més importants dels Estats Units) per extreure'n tota la informació que després publicaran. També fan treballs de camp i visites a col·leccions privades i zoos. Fins a divuit artistes, la majoria dels quals són britànics, treballen per donar forma als centenars d'il·lustracions que apareixen al HBW.

Més d'un centenar d'autors d'una quarantena de països ja hi han col·laborat escrivint els textos sobre les espècies de les quals són experts. Del Hoyo destaca que el HBW no només servirà per recopilar en una sola obra les deu mil espècies que hi ha al món, sinó que també està servint per publicar moltes dades que no havien estat mai impreses en un llibre. La qualitat i la pedagogia de les fotografies i il·lustracions és una altra característica a ressaltar. Per tot plegat, l'obra ja ha acon-

«Després del primer volum, molts van creure que no sortiria el segon»

Josep del Hoyo / Coordinador de l'obra «Handbook of the birds of the world»

Josep del Hoyo, coordinador de l'obra de referència mundial sobre ocells. / P. LOBATO.

● Com va néixer la idea de reunir en una sola obra tots els ocells del món?

—«Jo era metge de poble a Roda de Ter, però la meua gran passió sempre han estat els ocells. El 1980 vaig fer un viatge de 13 mesos per l'Àfrica i en tornar vaig decidir dedicar-me a l'ornitologia. Cap al 1983 ja em vaig obsessionar amb la idea de tenir un lloc on poder consultar tots els ocells del món.»

—No hi havia res semblant al que va acabar projectant?

—«No. Vaig comprovar que no hi havia res d'això, que només hi havia algunes guies d'ocells per països, sobretot dels països desenvolupats. Per això vaig engrescar-me en aquest projecte i de mica en mica vaig convèncer Jordi Sargatal i Ramon Mascort.

Tots tres vam coincidir que la millor manera de fer el que realment volíem fer, sense condicions de cap tipus, era creant la

nostra pròpia editorial. Així va néixer el 1989 Lynx Edicions.»

—Quina va ser la resposta del públic després de la publicació del primer volum?

—«La primera reacció va ser de sorpresa, perquè tot el mercat bibliogràfic sobre ornitologia està clarament marcat per anglesos i nord-americans. Del primer volum només en vam vendre 3.000 exemplars, una xifra econòmicament inviable. Molts creien que no publicaríem el segon o que seria una obra que s'eternitzaria. Però quan el 1994 ja va aparèixer el segon volum, van ser molts els que van comprar el segon i el primer a la vegada.»

—Com us va afectar el fet que hi hagi poca bibliografia sobre les espècies dels països subdesenvolupats a l'hora de fer el HBW?

—«Vam haver de fer molts més esforços, perquè als països subdesenvolupats és justament on hi ha més diversitat. Però tot i això, déu n'hi do el que sabem

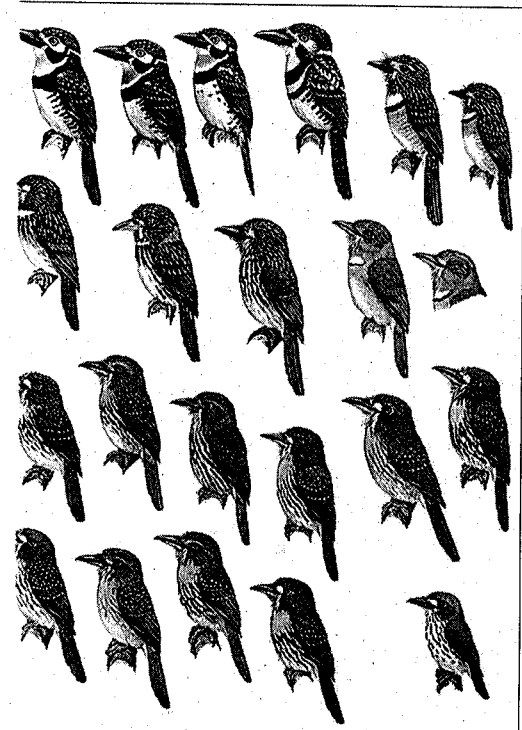
de les espècies que viuen als llocs més remots.»

—Quan el HBW arribi al setzè volum, ja estarà tot dit sobre els ocells?

—«Sí, però volem que sigui una obra sempre viva i que es vagi actualitzant constantment. Les espècies evolucionen i sempre aniran apareixent dades noves. Cada any es descobreixen entre tres i sis espècies. De fet, ara ja estem preparant un volum per actualitzar els set primers.»

—El Mediterrani és una zona rica en ocells?

—«Depèn de la zona amb què ho comparem. Respecte de les zones tropicals, és evident que no, però a escala mundial, sí que ho és. A Catalunya, per exemple, hi ha unes 400 espècies nidificant. Entre aquestes hi ha la gavina corsa, que a Catalunya cria el 60% de la seva població mundial, de manera que la seva supervivència depèn sobretot de Catalunya.»

Les fotos i les làmines es complementen amb els textos al «Handbook of the birds of the world», tal com es veu a la imatge superior. Al costat, làmines sobre l'evolució i les varietats d'una mateixa espècie d'ocells. A baix, dues portades dels volums de la gran obra de Lynx Edicions, i dues de les moltes fotografies que hi apareixen. / HBW / P.L.

seguit tenir subscriptors a 151 països.

Lynx Edicions es va crear pensant en el HBW, però ja ha publicat molts altres llibres d'ornitologia i història natural, tant en català com en castellà, en francès i en anglès. Ara ja pensen també en la publicació d'una obra que recopili tota la informació sobre tots els mamífers del món. L'editorial catalana ha col·laborat amb l'entitat BirdLife International per editar un llibre sobre les espècies amenaçades al món.